

Hat Sanatı Bakımından Ankara'daki Türkiye Selçuklu Dönemi Kitâbeleri

Inscriptions From The Turkey Seljuk Period in Ankara in Terms of Islamic Calligraphy

Zeynep Mergen Kansız

ORCID: [0000-0003-1017-9406](https://orcid.org/0000-0003-1017-9406) | ROR ID: <https://ror.org/01wntqw50> | E-Posta: zmergen@ankara.edu.tr

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi, Ankara, Türkiye

Ankara University, Faculty of Divinity, History of Turkish Islamic Arts, Ankara, Türkiye

Atıf Bilgisi | Citation

Mergen Kansız, Zeynep. "Hat Sanatı Bakımından Ankara'daki Türkiye Selçuklu Dönemi Kitâbeleri". Dini Araştırmalar 70/Ankara Özel Sayısı (Şubat 2026), 415-444.

Mergen Kansız, Zeynep. "Inscriptions From The Turkey Seljuk Period in Ankara in Terms of Islamic Calligraphy." Religious Studies 70/Ankara Special Issue (February 2026), 415-444.

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi | Date of Submission: 07.12.2025

Kabul Tarihi | Date of Acceptance: 22.02.2026

Yayın Tarihi | Date of Publication: 28.02.2026

Değerlendirme:	Date of Publication:
İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme	Double anonymized - Two External
Benzerlik Taraması:	Plagiarism Checks:
Yapıldı - İntihal.net	Yes - İntihal.net
Etik Beyan:	Ethical Statement:
Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the bibliography.
Etik Kurul İzni	Ethics Committee Approval
Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.	This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained through literature review/published sources.
Yapay Zekâ Bildirimi:	Declaration of AI Use:
Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir.	The author declared that no AI-assisted technologies were used in the creation of this article.
Çıkar Çatışması:	Conflicts of Interest:
Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman:	Grant Support:
Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans:	Copyright & License:
Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.
Etik Bildirim:	Complaints:
dinarastimalar98@gmail.com	dinarastimalar98@gmail.com

Öz

1923'den beri Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olan Ankara, tarih boyunca pek çok devlete ve millete ev sahipliği yapmıştır. Hatip çayına (Bent deresi) çok yakın olması, kuze-yinde verimli Çubuk ovasının bulunması ve düz bir ovada kalenin inşâ edildiği sarp kayalık bir tepenin varlığı gibi nedenler, bu coğrafyada çok eski tarihlerden itibaren bir kentin ku-rulmasını temin eden en önemli etkenler olmuştur. 1071 Malazgirt Zaferinden iki yıl sonra 1073 senesinde Anadolu Selçuklu hâkimiyetine giren Ankara, 1073'ten bugüne değin İslam medeniyetinin inşâ ettiği bir şehir olmaya devam etmektedir. Bu inşâ faaliyetinin önemli ayaklarından biri olan Ankara mimarisinin, farklı açılardan objektif tarihsel yaklaşımlarla ele alınması, Ankara tarihine dair doğru bilgiler elde etmemizi temin edecektir.

Türk İslam mimarisinde yazının önemli bir yeri vardır. Bu yazıların önemi, hem yapı hakkında -yapının yapım tarihi, banisi, tamir tarihi, yapı türü gibi konularda- bilgi vermele-rinden hem de yapının ve üzerinde olduğu yapı elemanın süsleme programında gördüğü iş-levden kaynaklanmaktadır. Yazının mimari unsurlarda taş, mermer, tuğla, ahşap, çini gibi yapı malzemelerine aktarılmış hali olan kitâbeler, epigrafik niteliklerinin önemi yanında bize döneminin hat sanatı hakkında da bilgi vermesi bakımından ciddi bir değere sahiptir. Dolayı-sıyla kitâbelerin hem ait oldukları yapının mimarisi, tezyinî programı ve tarihi ile bir bütünün parçası olarak değerlendirilmesi hem de müstakil olarak yazı sanatı kriterleri bakımından in-celenmesi yeni verilerin elde edilmesini sağlayabilir.

Bu makalede, Ankara'daki Türkiye Selçuklu Döneminden (1075-1308) günümüze ula-şan 26 adet kitâbenin yapı üzerinde veya müzede olanları yerlerinde incelenmiş ve fotoğraf-ları çekilmiştir. Somut olarak ulaşılamayan kitâbelerin ise kaynaklardan veya şahıslardan görselleri elde edilmiştir. Çalışmamızda, ilgili kitâbelerin ve içerdikleri yazıların şekilsel özel-liklerine odaklanılmış ve kitâbeler hat sanatı kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Bununla birlikte yazılar, doğru okunma ve metin değerleri hususunda da ele alınmışlardır. Böylece bu çalışmada, farklı kaynaklarda varlığı tespit edilmiş fakat okunamamış bazı kitâbeler ilk defa

deşifre edilmiş ve kitâbelerin metin değerleri araştırılmıştır.

Bu kitâbelerin daha evvel bir arada hat sanatı bakımından detaylı olarak değerlendirilmemiş olması ve şimdiye kadardeşifre edilemeyen kitâbelerin varlığı bu makalenin yazılmasına sebep olmuştur. Elde edilen verilerle yapılan değerlendirmeler neticesinde Türkiye Selçuklu Dönemi Ankara kitâbelerinin hat sanatı bakımından Anadolu'daki diğer Türkiye Selçuklu kitâbelerinden ayrılmadığı sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, İslam Mimarisinde günümüze kadar çoğunlukla içerikleri bakımından ele alınan kitâbeleri, bir dönem ve bir merkez ekseninde hat sanatı kriterleri açısından ele alarak Ankara kitâbelerini daha doğru anlamaya ve yorumlamaya yönelik mütevazı bir adım niteliğindedir.

Anahtar Kelimler

Türk İslam Sanatları Tarihi, Ankara, Türkiye Selçuklu Devleti, Kitâbe, Hat Sanatı, Celi Sülüs, Kufi.

Abstract

Ankara, the capital of the Republic of Türkiye since 1923, has hosted many states and civilizations throughout history. Its proximity to the Hatip Stream (Bent Creek), the presence of the fertile Çubuk Plain to the north, and the existence of a steep rocky hill on which a fortress was built in an otherwise flat plain are among the primary geographical factors that enabled the establishment of a settlement in this region since very early periods.

After the Battle of Malazgirt in 1071, Ankara came under the rule of the Anatolian Seljuks in 1073 and has continued to be a city shaped by Islamic civilization from that date to the present day. Examining Ankara's architectural heritage—one of the significant components of this process of construction—through objective historical approaches from different perspectives will allow for a more accurate understanding of the city's history.

Writing occupies an important place in Turkish-Islamic architecture. Inscriptions are significant not only because they provide information about the structure—such as the date of construction, patron, restoration history, and building type—but also because they function as decorative elements within the architectural ornamentation program. These inscriptions, which represent the transfer of writing onto architectural materials such as stone, marble, brick, wood, and tile, possess great value both for their epigraphic characteristics and for the information they provide about the calligraphic art of their period. Therefore, evaluating inscriptions both as integral components of the architecture, decorative program, and historical context of the structures to which they belong, and independently according to the criteria of calligraphy, may yield new findings.

In this study, twenty-six inscriptions dating from the Anatolian Seljuk period in Ankara (1075–1308) that have survived to the present day were examined in situ on their respective structures or in museums, and their photographs were taken. Visual documentation of the inscriptions that could not be accessed directly was obtained from various sources and individuals. The study focuses on the formal characteristics of these inscriptions and their

scripts and evaluates them according to the criteria of calligraphic art. Additionally, the texts were analyzed in terms of accurate reading and textual interpretation. As a result, several inscriptions previously identified in different sources but not deciphered have been read for the first time, and their textual values have been investigated.

The absence of a comprehensive evaluation of these inscriptions from the perspective of calligraphic art and the existence of previously undeciphered examples constitute the primary motivation for this article. Based on the findings, it has been concluded that the Seljuk period inscriptions of Ankara do not differ stylistically, in terms of calligraphy, from other Anatolian Seljuk inscriptions.

In conclusion, this study represents a modest step toward a more accurate understanding and interpretation of Ankara inscriptions by examining them within the framework of calligraphic criteria, focusing on a specific period and regional center, rather than solely on their textual content, as has commonly been done in studies of Islamic architecture.

Keywords

History of Turkish-Islamic Arts, Ankara, Anatolian Seljuk State, Inscription, Calligraphy, Jali Thuluth, Kufic.

Giriş

Ankara, 1073 senesinde Müslüman Türkler tarafından fethedildikten sonra Türk İslam Medeniyetinin imar ettiği önemli şehirlerden biri olmuştur. Ankara'da Müslüman Türkler tarafından imar faaliyetlerine tam olarak ne zaman başlandığı bilinmemektedir. Bununla birlikte 13. yüzyılda ana ticaret yolları üzerinde olan Konya, Kayseri, Sivas gibi kentlerde mimaride büyük gelişmeler izlenirken, ikinci derecede önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Ankara'da ise aynı gelişme hemen hemen takip edilememektedir (Ersay, 2010, 4). Bu dönemde Ankara'nın şehirlerarası ticaret ile ilişkisinin güçlü olmaması nedeniyle sultanların ve diğer devlet adamlarının şehrin imarına pek önem vermedikleri yorumu yapılmaktadır (Renda - Durukan, 2004, 19). Ankara'da Türkiye Selçuklu Döneminden günümüze ulaşan yapı türlerinin büyük çoğunluğunu tezyinî açıdan dönemin zevkini taşıyan cami ve mescitler oluşturmaktadır. Bu dönemden günümüze ulaşan yapı sayısının genel olarak az olmasından ötürü günümüze ulaşan kitâbe sayısı da sınırlı sayıdadır. Buna rağmen bu döneme ait kitâbelerin hat sanatı bakımından değeri Ankara'nın orta çağda mimaride hat sanatı bakımından yerini de belirleyecektir.

Makalemizde, Ankara mimarisine dair yapılan ilk yayınlar; Mübarek Galib'in *Ankara: Kitâbeler* (1928), İsmail Hakkı Konyalı'nın *Ankara Camileri* (1978), Gönül Öney'in *Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları* (1971), Bekir Eskici'nin *Ankara Mihrabları* (2001) adlı kitaplarıdır. Bu yayınlardan, araştırmamız kapsamına giren yapılar hakkında bilgi edinmek ve yapılara ait kitâbelerin tespiti hususunda istifade edilmiştir. Bu kitaplarda araştırmamıza konu olan kitâbelerin hat sanatı bakımından değerlendirmesi yer almamaktadır. Ali Alparslan'ın *Mimarî Yapıların Yazı Sanatı Bakımından Önemi* (1977), Metin Şahinoğlu'nun *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif Eleman Olarak Kullanılışı* (1977), Zeki Oral'ın *Anadolu'da San'at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitâbeleri ve Tarihçeleri* (1962), Ömür Bakırer'in *Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Kitâbeleri* (1996), Fevzi Günüç'ün *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Celi Sülüs Hattı* (1996), Abdülhamit Tüfekçi-

oğlu'nun *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı (2001)* isimli yayınları ise makalemizde hem ilgili kitâbelere yer vermeleri bakımından hem de kitâbelerin tahlilinin nasıl yapılacağı konusunda başvurduğumuz mimari ve yazı ilişkisini ele alan çalışmalardır. Ayrıca Şerare Yetkin'in *Anadolu Türk Çini Sanatının Gelişmesi (1772)* isimli makalesi, Rüstem Bozer'in *15. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar (1992)* isimli doktora tez çalışması ise malzeme ve kitâbe ilişkisini ele alırken istifade ettiğimiz yayınlardandır.

Bu çalışmada, Ankara'da Türkiye Selçuklu Döneminden günümüze ulaşan 26 kitâbenin incelenmesi yer almaktadır. İlgili kitâbeler; yapılar da instu ise, konumlarında, instu değilse buldukları yerlerde incelenmiş ve kitâbelerin fotoğrafları çekilmiştir. Somut olarak ulaşamayan kitâbeler ise kaynaklardan veya şahıslardan elde edilen görselleri üzerinden değerlendirilmiştir. Kitâbeler, ait oldukları yapı türlerine göre sınıflandırılmış ve kronolojik olarak sıralanmıştır. Kitâbeler değerlendirilirken büyük oranda fiziksel özelliklerine odaklanılmıştır. Kitâbeler; hat sanatı bakımından yazı türü, müfredat ve mürekkebât, okutma ve tezyinî işaretlerin durumu gibi kriterlerle birlikte konumu, türü, malzeme ve tekniğini gibi kıstaslarla da ele alınmışlardır. Değerlendirme ve sonuç bölümünde mevzu bahis kitâbelerin genel olarak değerlendirilmesi yapılmış ve Türkiye Selçuklu Mimarisindeki yeri ve önemine dair bir sonuca varılmıştır.

Ankara Cami ve Mescit Kitâbelerinde Hat

Ankara'da Türkiye Selçuklu Döneminden günümüze cami ve mescid mimarisinden inşâ kitâbeleri ile minber, mihrap ve ahşap kapı kanatlarında yer alan kitâbeler ulaşmıştır. Bu kitâbeler ahşap, çini, alçı ve taş işçiliğinin önemli örnekleridir.

1. Sultan Alâeddin Camii (594/1197-98) Minberi Kitâbeleri

Sultan Alâeddin Camii'nden (594/1197-98) günümüze inşâ edildiği dönemden minber alınlığında yer alan inşâ kitâbesi ve minberin doğu korkuluğunda yer alan usta kitâbesi ulaşmıştır. Bu kitâbe, Ankara'da Türkiye Selçuklu Döneminden günümüze ulaşan şimdiye kadar bildiğimiz en eski tarihli kitâbedir.

Görsel 1. Sultan Alâeddin Camii Minber Alınlığındaki İnşâ Kitâbesi¹

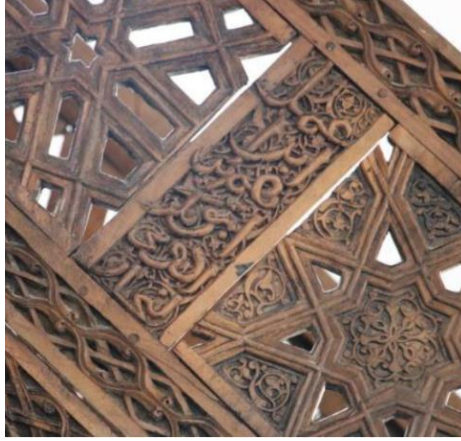
Çakma ve kabartmalı künde-kârî tekniği ile yapılmış minber (Öney, 1970, 137) alınlığındaki kitâbe², üç satırdan müteşekkil, Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türünde, zemini tezyinatlı, ahşaba çift katlı oyma tekniği kullanılarak geçirilmiş bir kitâbedir (Öney, 1970, 142; Bozer, 2006, 2/539). Zemini kıvrım dallarla süslü olan kitâbede, 4 hareke dışında hiç hareke kullanılmamış, 2 yerde şedde ve tezyinî işaretlerden tirfil de 2 yerde kullanılmıştır. Kitâbenin bu özellikleriyle, zemini palmet, rûmi gibi bitkisel motiflerle tezyin edilen kitâbelerde harf bün-yeleri dışında okutma ve tezyinî işaretlerin çok az kullanılması geleneğine tabi olduğu görülmektedir. Kitâbede elif harfleri yukarıdan aşağıya doğru incelererek, sivrilerek ve hafifçe sola kıvrılarak biter ki bu özellik Selçuklu tarzı celi sülüsün genel özelliklerindedir.

¹ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

²

الملك الفاهر محي الدنيا و الدين ملك بلاد الروم واليونان ابو نصر مسعود بن قلع ارسلان في صفر سنة اربع و تسعين و خمسمية

El-Melikü'l-kâhir, Rum ve Yunan beldelerinin meliki, din ve dünyayı ihya eden, Ebu Nasr Mesud bin Kılıçarslan beş yüz doksan dört senesinin safer ayında (yapılmasını emretti.)(Galib, 1928, 4; Oral, 1962, 34; Öney, 1971, 19; Erdoğan, 2013, 149)

Görsel 2. Sultan Alâeddin Camii Usta Kitâbesi³

Minberin doğu tarafında korkuluk gergisinde yer alan usta kitâbesi⁴ Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türündedir. Zemini palmet ve rûmili kıvrım dallarla süslenmiş olan kitâbe, dikey dikdörtgen formunda ve 6 satırdan oluşmaktadır. Kitâbede noktalar yuvarlak formdadır ve harf bünyeleri dışında hiçbir okutma ve tezyinî işaret kullanılmamıştır. Selçuklu Dönemi usta kitâbeleri; Konya Alâeddin Camii Minberi (1155), Sivas Gök medrese (1271), İnce Minareli Medrese (1264) gibi yapıların usta kitâbelerinde olduğu gibi genel olarak zeminleri tezyinatsız ve daha sadedirler. Bu bakımdan bu kitâbe, dönem usta kitâbelerinden farklılık arz etmektedir.

Görsel 3. Sivas Gök Medrese Usta Kitâbesi⁵

Görsel 4. İnce Minareli Medrese Usta Kitâbesi⁶

³ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

⁴ عمل ابراهيم بن ابو بكر رومي النجار Amile İbrahim bin Ebubekir Rûmî En-neccâr. Rumî marangoz İbrahim b. Ebubekir işidir. (Galib, 1928, 4; Öney, 1971, 19; Sönmez, 1995, 37; Erdoğan, 2013, 151)

⁵ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2022.

⁶ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

2. Ankara Hacı Hasan Mescidi Kapı Kanatlarındaki (Aslanlı Kapı) Kitâbe (13. Yüzyıl başı)

Düşey dikdörtgen formundaki kapı kanatlarının (Bozer, 1992, 66) ikinci panosunda yatay bir şerit içinde, tek satır halinde bani ismini ve dua metni içeren Arapça bir kitâbe vardır.⁷ Zemini tezyinatsız olan kitâbe Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türündedir. Kitâbede noktalar yuvarlak formdadır, harekeler büyük oranda kullanılmıştır ve 3 yerde tirfil ve iki yerde cezm vardır. Genel özellikleri itibari ile 13. Yüzyıl başı bani kitâbeleri ile uyumludur.

Görsel 5. Aslanlı Kapı Kitâbesi⁸

3. Ankara Tavuslu Kapı⁹ Kanatlarındaki Kitâbe (13. Yüzyılın ilk yarısı)

Kapının süsleme programını 3 yönden çevreleyen sivri kemer formundaki 9 cm. kalınlığındaki bordürde, zemini kıvrım dallarla süslenmiş Selçuklu tarzında celi sülüs yazı türündeki kitâbe yer alır.¹⁰ Kitâbede nokta ve okutma işaretleri kullanılmamıştır. Harf bünyeleri bakımından 13. Yüzyıl ilk yarısı ile uyumludur.

⁷ عمر هذا المسجد المباركة الحاج حسن غفر الله له ولوالديه ولجميع المسلمين Bu mübarek mescidi Hacı Hasan yaptırmıştır. Allah onu, ana-babasını ve bütün Müslümanları bağışlasın.

⁸ (https://www.academia.edu", 23 Kasım 2025)

⁹ Kapı hakkında detaylı bilgi için bk. (Bozer, 1992, 76).

¹⁰

العز و الاقبال والدولته و الكمال و الرفعه و الاجلال و السعاده و السلامه والهم و التعال لصاحب

Sahibi için izzet ve gelecek ve zenginlik ve olgunluk ve yüksek mertebe ve azamet ve mutluluk ve huzur ve ehemmiyet ve yükseklik(getirsin). (Kitâbe metninin deşifresine herhangi bir kaynakta rastlayamadık.)

Görsel 6. Ankara Tavuslu Kapı Kitâbesinden Bir Kesit¹¹

4. Ankara Kuyulu (Hoca Paşa) Camii Kapı Kanatlarındaki Kitâbe (13. Yüzyıl ilk yarısı)

Görsel 7. Kuyulu Camii Kapı Kitâbesi¹²

Tek kanatlı kapılardaki süsleme programına sahip iki kanatlı kapılardan olan Kuyulu Camii kapı kanatlarında (Bozer, 1992, 82) zemini palmet ve rûmili kıvrım dallarla yoğun olarak süslenmiş ve çift katlı oyma tekniğine sahip örgülü kufi yazı türünde bir kitâbe vardır.¹³ Kitâbede, harflerin tasarımındaki estetik ve olgunluk oldukça dikkat çekmektedir. Ayrıca kitâbede, harf yüzeyleri yivlendirilerek çizgisel ve plastik etki artırılmıştır. Kapı kanatlarındaki süsleme programı ile oldukça uyumlu olan ve bütünlük arz eden kitâbenin ahşap işçiliği

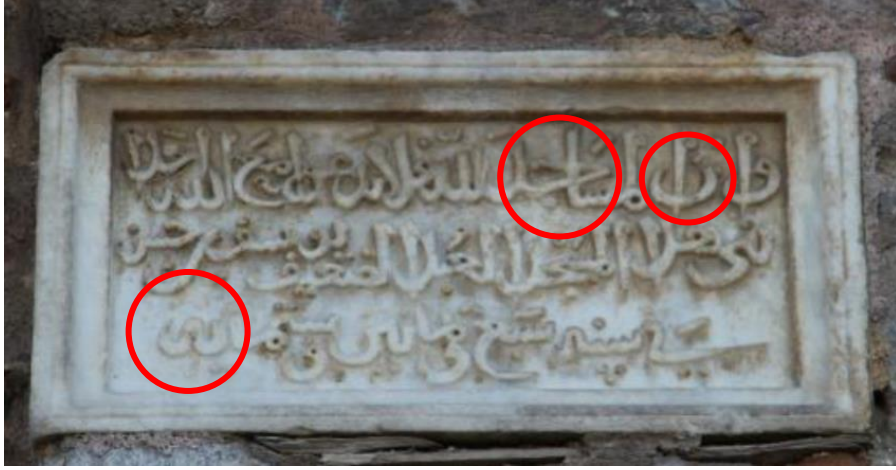
¹¹ Görsel, hocam Rüstem Bozer tarafından şahsıma verilmiştir.

¹² ("<https://kulturenvanteri.com/yer/hoca-pasa-camii-ankara/#17.1/39.941929/32.85709>", 10 Kasım 2025)

¹³ الله "Mülk Allah'ındır." Kapı kanatlarının her ikisinde el-mülk lafzı okunmaktadır. Soldaki kapı kanadının kapı binisi ile birleştiği yerde ise he (ه) harfinin sonda yazılışı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla الله kelimesinin ilk iki harfi kapı binisinin altında kalmış olmalıdır. Ayrıca bu lafzın, Selçuklu dönemi sultan belgelerinde ve sikkelerinde kullanıldığı da bilinmektedir. (Kucur, 2024, 49) Bu sebeplerden ötürü kitabe metninin, bu şekilde deşifre edilmesinin doğru olduğunu düşünmekteyiz.

bakımından da çok önemli olduğu söylenebilir. Bu kapı kanatlarının, süsleme programı ve kitabesiyle sanatsal açıdan çok özel bir ürün olduğu görülmektedir.

5. Saraç Sinan Mescidi (687/1288) İnşa Kitâbesi

Görsel 8. Saraç Sinan Mescidi İnşa Kitâbesi¹⁴

Türkiye Selçukluları döneminden günümüze ulaşan bir diğer kitâbe ise Saraç Sinan Mescidi'ne (687/1288) (Öney, 1971, 24-25) ait inşâ kitâbesidir.¹⁵ Bu kitâbenin metni Cin Suresi 18. Ayet ile başlamakta ve inşâ metni ile devam etmektedir. Zemini tezyinatsız olan kitâbe, mermere oyma tekniğiyle Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türüyle hakkedilmiştir. Kitâbe, üç satırdan müteşekkil olup etrafı silmelerle çevrelenmiştir. Yazıda, elif harflerinin incelerek bitmesi, vav, nun ve ye harfi gibi harflerin çanaklarında 3'te 1'lik oranın görülmemesi, bazı harflerin kalem kalınlığına göre daha büyük olması (ilk satırda yer alan cim harfi vb.), harflerin yuvarlak olması, okutma işaretlerine kısmen yer verilmesi gibi hususlar, bu kitâbenin dönem yazısı ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

¹⁴ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

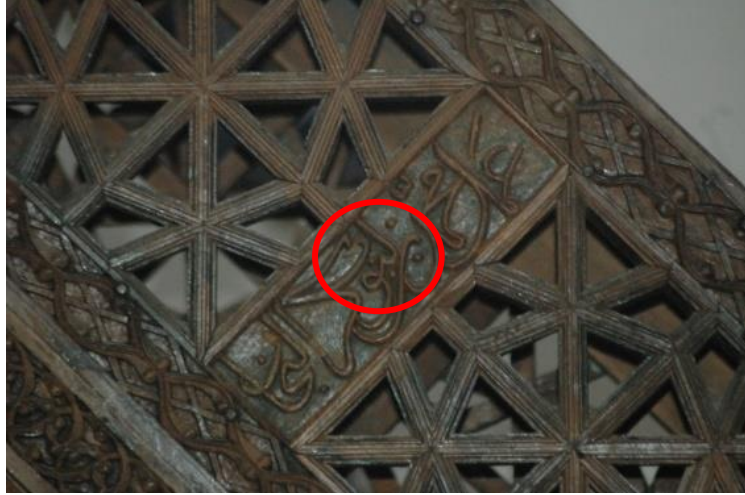
¹⁵

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا بَنِي هَذَا الْمَسْجِدِ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ يُوسُفُ بْنُ حَسَنِ فِي سَنَةِ سَبْعٍ وَثَمَانِينَ وَسِتْمِائِهِ

“Muhakkak ki mescitler Allah'ındır. Artık Allah ile beraber başka bir şeye kulluk etmeyiniz.” (Cin Suresi 18.ayet) “Bu mescidi, aciz kul Yusuf bin Hasan altı yüz seksen yedi senesinde bina etti.” (Galib, 1928, 8-9)

6. Ahi Şerafettin (Arslanhane) Camii (689/1290-91) Kitâbeleri

Ahi Şerafettin (Arslanhane) Camii'nden (689/1290-91)¹⁶ günümüze orijinal olarak minberin doğu ve batı korkuluğundaki kitâbelerle, alçı-çini mihrap kitâbeleri ve batı kapısındaki kitâbe ulaşmıştır (Galib, 1928, 8-9). Bugün minber alınlığında bulunan kitâbeler ise replikadır.

Görsel 9. Arslanhane Camii Minberi Doğu Korkuluğundaki Usta Kitâbesi¹⁷

Minberin doğu korkuluğunda orta gergide yer alan usta kitâbesi Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türündedir.¹⁸ Oyma tekniğinin kullanıldığı kitâbenin zemini tezyinatsızdır. Kitâbede, ابو kelimesindeki müstakil elif harfinin kendisinden sonra gelen bâ harfi ile birleşik yazılması dikkat çekmektedir. Kef harfinin sereni ise iç kavisli olarak uzatılmıştır. Noktaların tamamı yuvarlak formdadır ve okutma işaretlerinden üstün hareke ve şedde birer kere kullanılmıştır. Tüm bu özellikleri ile bu kitâbe, dönem usta kitâbeleri ile oldukça uyumludur. Minberin batısında korkuluğun orta gergisinde yer alan kitâbe¹⁹, Selçuklu tarzı sülüs yazı türü karakterinde ve zemini tezyinatsızdır. Kitâbede noktalar yuvarlak formdadır ve şedde ve ötre gibi okutma işaretleri ise 3 yerde kullanılmıştır. 2 yerde sonda yazılan güzel he harflerinin muhakkak yazı türü tarzında olması dikkat çekmektedir.

¹⁶ Yapının tarihlendirilmesi ile alakalı bk. (Bozer, 2007, 178)

¹⁷ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

¹⁸ عمل محمد بن ابو بكر النجار "Marangoz Ebubekir oğlu Muhammed'in işidir." (Galib, 1928, 9; Öney, 1971, 24; Sönmez, 1995, 39)

¹⁹ امة مذنبه و رب غفور Ümmet günahkardır ve Rabb affedicidir. (el-Aclûnî, 1932, 1/197; Tatlı, 2022, 325)

Görsel 10. Arslanhane Camii Minberi Batı Korkuluğundaki Kitâbe²⁰

Günümüzde Arslanhane Camii'nin minber alınlığında yer alan iki kitâbe ise aslına uygun olmayan replikalardır. Orijinal kitâbelerin kaybolmadan önce çekilmiş fotoğraflarına bakarak kitâbelerin Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türünde oldukları görülmektedir. Üstte yer alan kitâbe²¹ zemini tezyinatsız ve oldukça girift istiflenmiş ve 2 satırdan müteşekkildir. Kitâbede noktalar yuvarlak formdadır ve 7 hareke dışında okutma ve tezyinî işaret kullanılmamıştır. Kitâbe, bu özellikleriyle dönem kitâbeleri ile oldukça uyumludur. Altta yer alan kitâbenin²² zemini kıvrım dallardan oluşan bir desen ile süslenmiştir. Oldukça girift istiflenmiş olan kitâbe dönem yazıları ile uyumludur.

²⁰ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

²¹

عمر الجامع المبارك في أيام السلطان الاعظم غياث الدنيا و الدين ابي الفتح مسعود بن كيكافوس خلد الله سلطانه

بتوفيق رب الانام الاخوان صاحب الفتوة والمروة مد الله عمرهما في شهر سنة تسع و ثمانين و ستمائة

Bu mübârek cami, mahlukatın Rabbinin yardımı ile fütüvvet ve mürüvvet sahibi kardeşler tarafından-Allah onların ömürlerini uzun eylesin- ulu sultan, din ve dünyanın yardımcısı, fetihler babası, Keykâvus oğlu Mesud -Allah sultanlığını ebedi kılsın- zamanında altıyüz seksen dokuz senesi aylarında yapılmıştır. (Oral, 1962, 52)

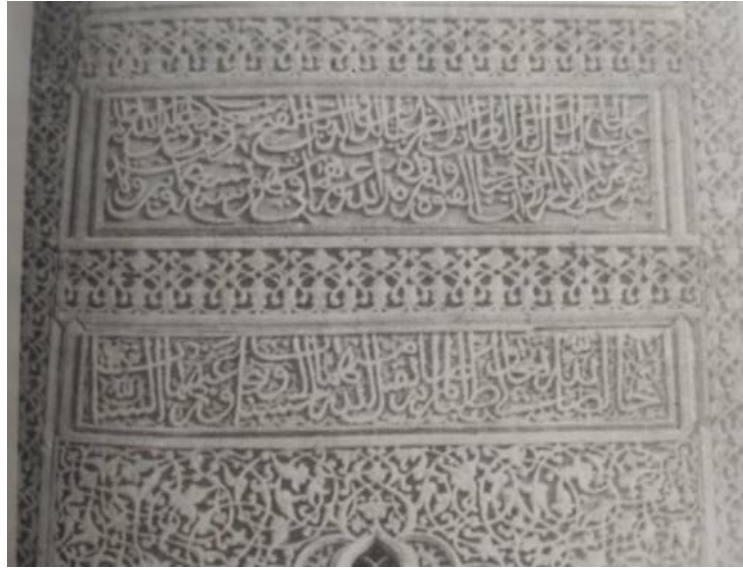
²²

خالصا لله تعالى و طلبا لرضا تقبل الله منهما الحسنات وتجاوز عنهما السيئات

.....Allah Teala için hâlisen ve onun rızasını isteyerek. Allah onların iyi işlerini kabul buyursun, o ikisinin günahları affetsin. (Oral, 1962, 52)

Görsel 11. Arslanhane Camii Minber Alınlığındaki Orijinal Kitâbe²³

Görsel 12. Arslanhane Camii Minber Alınlığındaki Orijinal Kitâbe²⁴

Ahi Şerafettin (Arslanhane) Camiinin (689/1290-91) alçı ve çini mozaik tekniğiyle yapılmış mihrabı günümüze orijinal haliyle ulaşan mihraplardandır (Bakırer, 1976, 34; Eskici, 2001, 18). Mukarnaslı kavsaraya sahip mihrap nişinde, sütuncelerin gövdelerinde ve 5 bordürden oluşan mihrabın 4. bordüründe kitâbeler yer alır.

²³ Görsel, Rüstem Bozer tarafından şahsıma verilmiştir.

²⁴ (Öney, 1998, 33)

Arslanhane Camii'nin 5 bordürden oluşan mihrabının içten 4. bordürünü, zemininde ikinci bir katman olarak palmet ve rûmili kıvrımdallar yer alan kitâbe oluşturmaktadır (Bakırer, 1976, 100). Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türünde olan kitâbenin²⁵ zeminindeki süslemenin oldukça yoğun olması sebebiyle yazıda hiçbir nokta, okutma işareti, mühmel harf ve tirfil gibi tezyinî şekiller kullanılmamıştır. Harf bünyeleri açısından dönem yazıları ile uyumludur. Bu kitâbede dikkat çeken hususlardan biri metnin başladığı yerdir. Bordürlerde metin sağ alt köşeden başlar ve nişi dolanıp sol alt köşede biter. Bu mihrapta ise metin, bordürün sağ üst köşesinden başlamakta, nişin sol tarafında devam ederek sol alt köşeden sağ alt köşeye geçmekte ve başladığı noktada tamamlanmaktadır.

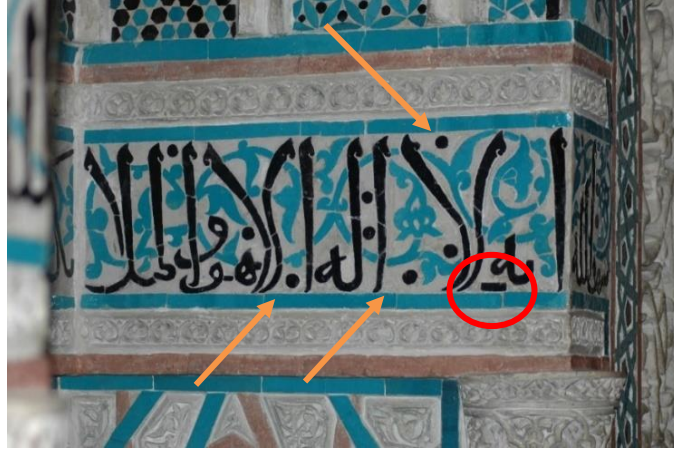
Görsel 13. Arslanhane Camii Mihrap Bordürü Kitâbesinden bir kesit²⁶

25

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَلِيُّ الْفُيُومَ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Allah, kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir. O, kulların önlerindeki ve arkalarındaki (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar, O'nun ilminde, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. Onun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir. Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez. O, yücedir, büyüktür. (Kur'an-ı Kerim Meali, 2005, el-Bakara 2/255)

²⁶ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

Görsel 14. Arslanhane Camii Mihrap Nişi Kitâbesinden bir kesit²⁷

Mihrap nişinde kavsara ile nişin alt kısmı arasında bulunan kitâbe²⁸ çini mozaik tekniği ile işlenmiştir. Kitâbe mihrap nişinin batısından başlar tüm nişi yatay olarak dolanarak doğu kenarında biter. Kitâbede, yazının zemini firuze renkli çini mozaiklerden elde edilen palmet ve rûmili kıvrım dallarla süslenmiş ve harf bünyeleri ise patlıcan moru çini mozaiklerle işlenmiştir (Yetkin, 1972, 111; Eskici, 2001, 21). Selçuklu tarzı celi sülüsü yazı türündeki kitâbede harf bünyeleri dışında nokta, okutma işaretleri ve tezyinî işaretler hiç kullanılmamıştır. Nişin batı kenarındaki bölümde patlıcan moru rengindeki yuvarlak şekiller ve he harfinin altında yer alan yatay çizgi dikkat çekmektedir. Kitâbenin sadece bu kısmında yer alan ve metne göre harflere ait olmadığı belli olan bu şekillerin ne amaçla konulduğu şimdilik bilinmemektedir.

Mihrap nişinin doğu ve batı kenarında bulunan sütuncelerde alçı işçiliği kullanılmıştır. Silindirik formdaki sütuncelerin gövde yüzeyi, farklı genişliklerde oyma tekniğinde motifler ve yazılardan oluşan yatay süsleme şeritlerine sahiptir ve her iki sütuncenin süsleme programı kitâbelerin metni dışında aynıdır (Eskici, 2001, 21).

²⁷ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

²⁸

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَابِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Allah, melekler ve ilim sahipleri, O'ndan başka ilah olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilah yoktur. O mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. (Kur'an-ı Kerim Meali, 2005, el-Âli İmran 3/18)

Görsel 15. Arslanhane Camii Mihrabı Batı Sütunce Kitâbeleri²⁹

Mihrabın batı sütunce gövdesi sekiz yatay şeritten oluşmaktadır. En üstteki ince zencirek şeridinin altında bulunan şeritte, örgülü kûfi yazı türündeki kitâbe yer almaktadır.³⁰ Yazının zemini palmet ve rûmi gibi desenlerle süslenmiştir. Kitâbede, harflere ait noktalar kullanılmıştır ve satıra paralel ekseninde kare formundadır. Batı sütunce gövdesinde üstten 6. şeritte Selçuklu tarzında celi sülüs yazı türünde üstteki kitâbenin devamı yer alır.³¹ Çift katlı oyma tekniğinin kullanıldığı, zemini palmet ve rûmili kıvrım dallarla tezyin edilen kitâbede nokta, okutma işaretleri ve tezyinî işaretler kullanılmamıştır. Bu kitâbenin hemen altında bu şeridin üçte bir kalınlığındaki şeritte ise metnin devamı yer alır.³² Sülüs yazı türündeki kitâbenin sağ ve solunda kalan boşluklar örgülü bir süsleme ile doldurulmuştur. Yazıda nokta ve okutma işaretleri kullanılmamıştır. Bu kitâbedeki yazı, harf bünyeleri açısından oldukça iptidai ve bozuktur.

²⁹ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

³⁰ ..... قال النبي عليه.....

³¹.....مساكنهم..... "Mescitlerdeki insanlar..."

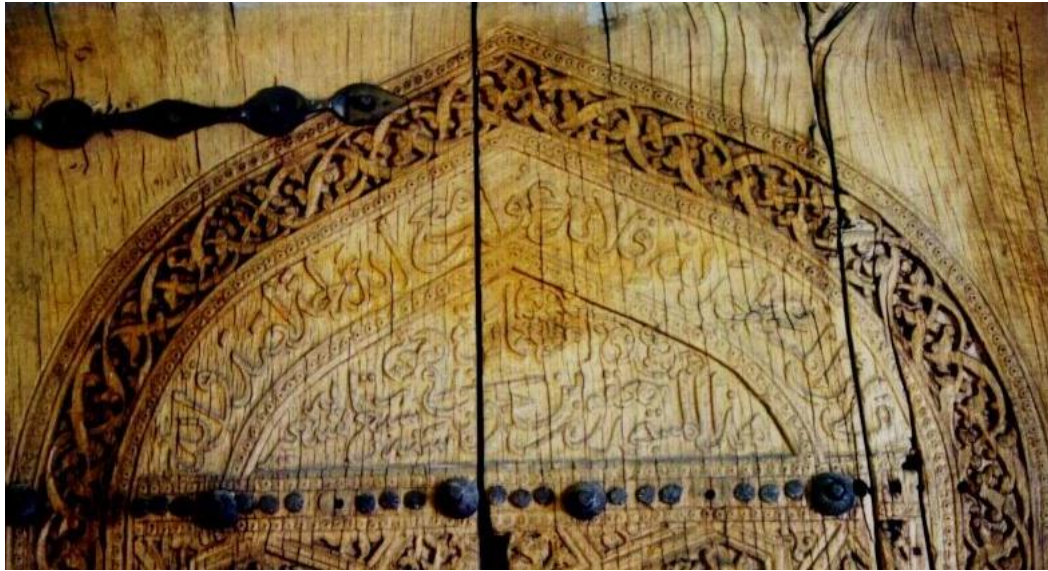
³²"والله في قضاء حوائجهم" "Allah ihtiyaçlarını giderir." (Mescitlerin en hayırlı yerler olduğuna dair hadis rivayetleri olmasına karşın hadis kaynaklarında bu kitâbedeki gibi bir hadis metnine rastlayamadık. Ayrıca bu kitâbenin deşifre edildiği herhangi bir yayına da rastlayamadık.)

Görsel 16. Arslanhane Camii Mihrabı Doğu Sütunce Kitâbeleri³³

Mihrabın doğu sütunce gövdesi de batı sütunce ile aynı süsleme programına sahiptir. Sütunce gövdesinin en üstünde iki zencirek şeridinin arasında zemini kıvrım dallarla tezyin edilmiş kûfi yazı türünde bir kitâbe vardır.³⁴ Üstten altıncı şeritte ise zemini kıvrım dallarla süslenmiş olan Selçuklu tarzında sülüs yazı türünde bir kitâbe vardır.³⁵ Kitâbede nokta ve okutma işaretlerinin kullanılmadığı görülmektedir.

7. Baklacı Baba Camii (697/1297-98) Kapı Kanadı Kitâbeleri

Görsel 17. Baklacı Baba Camii Kapı Kanadı Kitâbeleri³⁶

³³ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

³⁴ قال عليه السلام..... Aleyhisselam dedi ki....

³⁵ Bu kitâbeyi oldukça tahrip olduğu için anlamlı bir şekilde okuyamadık. Fakat anlamlı olmayan "ان الصوحس" şeklindeki yazımdan harflerin şekilsel özellikleri hakkında bilgi edinebiliyoruz. Ayrıca bu kitâbenin deşifre edildiği herhangi bir yayına rastlayamadık.

³⁶ Görsel, Rüstem Bozer tarafından şahsıma verilmiştir.

1940 yılında yıkıldığı bilinen Baklacı Baba Camiinin (697/1297-98) günümüze ulaşan orijinal kapı kanatları, Selçuklu kemerli kapılarının tarihlendirilmesine yaptığı katkı bakımından çok önemli olmasının yanı sıra kitâbeleri bakımından da büyük öneme sahiptir (Bozer, 1992, 145). Baklacı Baba Camii (697/1297-98) kapı kanatlarında 2 tane kitâbe vardır. Bunlardan ilki, üst panoda kemer yayına paralel olarak satır halinde yazılmış olan ayet kitâbesidir³⁷ (Galib, 1928, 7). Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türünde, zemini tezyinatsız olan kitâbede noktaların tamamı yuvarlaktır. Kimi yerlerde okutma işaretlerine yer verilmiş olmasına rağmen yazı sıkışık olmadığı için kitâbe sade ve ferah bir görünüme sahiptir. Diğer kitâbe³⁸ ise sivri kemerli niş formunda iki satır şeklinde tasarlanmıştır ve Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türündedir. Yazıda noktalar yuvarlak formda kullanılmış, okutma ve tezyinî işaretlere hiç yer verilmemiştir. Üstteki satırın sağ ve sol kenar boşluklarında palmet ve rûmilerden oluşan bir tezyinat vardır.

8. Ankara Kızıl Bey Camii Minber Kitâbeleri (699/1299-1300)

9. Görsel 18. Ankara Kızıl Bey Camii Minber Tamir Kitâbesi³⁹

Bugün mevcut olmayan Kızıl Bey Camiine ait minberin tamir, usta ve dua olmak üzere 3 adet kitâbesi günümüze ulaşmıştır (Oral, 1962, 53). Bunlardan minber alınışındaki tamir

³⁷

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا صدق الله

“Muhakkak ki mescitler Allah'ındır. Artık Allah ile beraber başka bir şeye kulluk etmeyiniz. Allah doğru söyledi.” Cin Suresi 18.ayet.(*Kur'an-ı Kerim Meali*, 2005, el-Cin 73/18)

³⁸

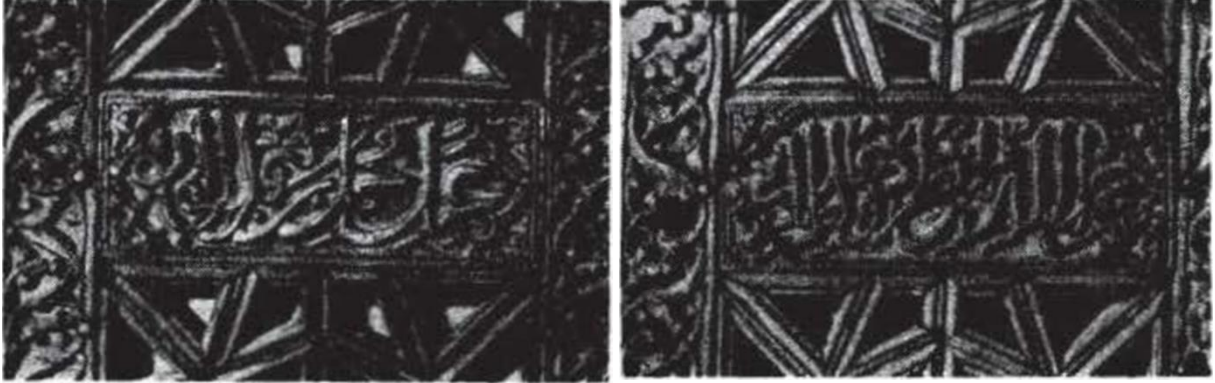
امر بعمارة هذا المسجد يعقوب بن جوبان في سنة سبع تسعين ستمائة

Bu mescidin yapılmasını Çobanoğlu Yakub altı yüz doksan yedi senesinde emretti.(Galib, 1928, 7; Bozer, 1992, 145)

³⁹ (Oral, 1962, 95)

kitâbesi⁴⁰ oldukça girift Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türünde ve zemini tezyinatsızdır. İki satırdan oluşan kitâbede satır arası silme ile ayrılmadığı için kitâbe, yazı bakımından oldukça yoğun bir görünüme sahiptir. Kabartma olarak oyulan kitâbede harflere ait noktalar yuvarlak formdadır ve okutma işaretleri ve tirfil gibi tezyinî işaretler kullanılmamıştır. Harf anatomileri bakımından dönemi ile uyumlu bir yapıya sahiptir.

Minber korkuluğunun orta gergilerinden birinde onarımı yapan usta kitâbesi yer alır.⁴¹ Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türündeki kitâbe sıkışık bir görüntü arz eder. Kitâbede hareketlere yer verilmiş fakat tezyinî işaretler kullanılmamıştır. Minber korkuluğunun orta gergisinde yer alan bir diğer kitâbe ise dua kitâbesidir.⁴² Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türündeki kitâbe hat sanatı bakımından usta kitâbesi ile aynı özellikleri haizdir ve dönem celi sülüsü ile uyumludur.

Görsel 19. Kızılbey Camii Minber Korkuluğundaki Kitâbeler (solda usta kitabesi, sağda dua kitabesi)⁴³

40

جدد هذا المنبر المبارك في أيام السلطان الاعظم علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن فرامرز خلد الله سلطانه

الامير الاجل الكبير يعقوب بن عليش جدد الله مجده في شهر سنة تسع و تسعين و ستمائة

Bu mübarek minberi, büyük sultan, din ve dünyanın yücesi, fetihler babası Feramurz oğlu Keykubat- Allah onun saltanatını daim eylesin- zamanında büyük ve ulu emir Alişir oğlu Yakup- Allah onun şanını yenilesin- altı yüz doksan dokuz senesi aylarında yeniledi. (Edhem, 1910, 113; Oral, 1962, 53; Uğurlu, 1967, 77; Konyalı, 1978, 65)

⁴¹ عمل محمد بن ابى بكر التجار Marangoz Ebubekir oğlu Muhammed'in işidir. (Oral, 1962, 53; Uğurlu, 1967, 77)

⁴² رحمه الله لمن نظر و دعا لعامله "Allah bakana merhamet eylesin ve (bakan da) onu yapana dua etsin." (Uğurlu, 1967, 78)

⁴³ (Uğurlu, 1967, 84)

Ankara Türbe Kitâbelerinde Hat

1. Şeyh İzzeddin Türbesi İnşâ Kitâbesi (705/1306)

Bu dönemden günümüze ulaşan kendisi hakkında tarih veren tek türbe kitâbesi, bugün İzzettin Mahallesi'nde bulunan Şeyh İzzettin Türbesi'ne (Renda - Durukan, 2004, 113) ait ve türbenin kapı açıklığının üzerinde bulunan inşâ kitâbesidir⁴⁴. Miladi 1306 tarihini veren kitâbe Selçuklu tarzında celi sülüs yazı türünde, 3 satırlık ve zemini tezyinatsız bir kitâbedir. Kitâbede dikkatimizi çeken en önemli husus yazının oldukça sıkışık olmasıdır. Orijinal mimarisi tamamen yıkılan ve yerine yenisi inşâ edilen türbenin kitâbesi zaman içinde uğradığı tahribatlar sebebiyle bugün oldukça zor okunmaktadır

Görsel 20. Şeyh İzzeddin Türbesi İnşâ Kitâbesi⁴⁵

1. Ankara Köprü Kitâbelerinde Hat

1. Akköprü İnşâ Kitâbeleri (619/1222)

Ankara'da bu dönemden günümüze, köprü kitâbelerinden sadece Akköprü'nün (619/1222) üzerinde bulunan kitâbeler ulaşmıştır. Ankara- İstanbul yolu başlangıcında, Çubuk çayı üzerinde bulunan ve yedi gözlü sivri kemerli olan Akköprü' nün batı yüzünde biri orta

⁴⁴ "الوفات المرحوم الشيخ عز الدين في شعبان سنة خمس سبعمائة وقف المنزل كله وجمعه ارض وملكه" (Konyalı, 1978, s. 85)

⁴⁵ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

kemerin sağında diğeri ise solunda olmak üzere iki kitâbe bulunur. Her iki kitâbe de Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türü ile mermere hakkedilmişlerdir. Kemerin sağındaki kitâbe⁴⁶ tek kartuş içinde silmelerle ayrılmamış 3 satırdan oluşmaktadır. Zemini tezyinatsız olan kitâbede yer yer nokta ve hareke kullanılmış, tezyinî işaretlere yer verilmemiştir. Bu sebeplerden ötürü yazı ferah bir görünüme sahiptir. Hat sanatı kriterleri bakımından Selçuklu tarzında celi sülüs özelliklerini taşımaktadır.

Görsel 21. Akköprü Kitâbeleri⁴⁷

Kemerin solundaki kitâbe ise bir kitâbenin parçası olduğu için bir bütün olarak okunamamaktadır.⁴⁸ Mevcut parçadan anlaşıldığı kadarı ile kitâbe tek kartuş halinde Selçuklu tarzında celi sülüs yazı türündedir ve üst üste yoğun bir istife sahiptir. Kitâbede, elif harflerinin yukarıdan aşağıya doğru incelerek sivrilerek ve sola doğru kıvrılarak bitmesi, müdğame ra türünün tercih edilmesi, nun ve vav gibi harflerin çanaklarının küçük olması gibi hususiyetleriyle Anadolu'daki aynı tarihli kitâbeler ile uyum içerisindedir.

⁴⁶

السلطان الاعظم علاء الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيوخسرو برهان امير المؤمنين في ربيع الاخر سنة تسع عشر و ستمائة

"Ulu sultan, din ve dünyanın yücesi, fetihler babası, müminlerin emiri Keyhüsrev oğlu Keykubat altı yüz on dokuz senesinin rebilulâhir ayında (yaptı). (Öney, 1971, 159; Galib, 1996, 84)

⁴⁷ Z. Mergen Kansız Dijital Arşivi, 2025.

⁴⁸ Mevcut kitâbeden "عمارة- لقطر- الدين- الله" gibi kelimelerle birlikte birçok müstakil harf de okunabilmektedir. Bu kelimelerden, bu kitâbe parçasının köprüünün inşâ veya tamir kitâbesinin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

Ankara Kale Kitâbelerinde Hat

1. Ankara Kalesi Kitâbesi (649/1251-52)

Görsel 22. Ankara Kalesi Kitâbesi⁴⁹

Türkiye Selçuklu Dönemi'nden günümüze ulaşan, Ankara Kalesi dış hisar kuzey surlarında, kemerli dehliz kapısı üzerinde üst üste bulunan, taşa kabartma olarak hakkedilmiş iki adet kale kitâbesi vardır (Bakırer, 2001, 186). Yatay dikdörtgen formunda, alttaki kitâbeye göre daha küçük olan üstteki kitâbe⁵⁰ ince bir silme ile ayrılmış iki satırdan oluşmaktadır ve Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türündedir. Zemini tezyinatsız olan kitâbede noktalar yuvarlak formdadır ve okutma ve tezyinî işaretlerine çok az yer verilmiştir. Bu kitâbenin altında daha büyük olan kitâbe⁵¹ de yine aynı yazı türündedir. Zemini tezyinatsız olan kitâbede noktalar yuvarlaktır, bir yerde fetha hareke ve iki yerde ayn ve sin harfi üzerinde birer tirfil görülmektedir. Ortadan ince bir silme ile ayrılmış iki satırdan oluşan kitâbede اربعين kelimesinde elif harfinin kendisinden sonra gelen ra harfi ile birleşmiş olması dikkat çekmektedir. Bu özellik Selçuklu tarzı celi sülüste zaman zaman karşımıza çıkmaktadır.

⁴⁹ (Erdoğan, 2013, 121)

⁵⁰ السلطان الاعظم عز الدنيا و الدين ابو الفتح كيكافوس بن كيكافوس "Fetihler babası, din ve dünyanın izzeti ulu sultan Keykavus b. Keyhüsrev" (Erdoğan, 2004, 48).

⁵¹ قسم امير المؤمنين في سنة تسع اربعين ستمائة العبد الضعيف محمد بن قبة الجدار "Müminlerin emiri Kâsım altı yüz kırk dokuz senesinde zayıf kul Çiledar(?)oğlu Muhammed" (Erdoğan, 2004, 48).

Sonuç

NO	YAPI ADI	KİTÂBE TARİHİ	BULUNDUĞU ELEMAN	KİTÂBE TÜRÜ	YAZI TÜRÜ	DİL	MALZEME	TEKNİK	YAZI ZEMİNİ
1	Sultan Alaeddin Camii	1197-98	minber korkuluk	inşa	celi sülüs	Arapça	aşşap	çift katlı oyma	tezyinatlı
2	Sultan Alaeddin Camii	1197-98	minber korkuluk	usta	celi sülüs	Arapça	aşşap	çift katlı oyma	tezyinatlı
3	Hacı Hasan Mescidi	13. yy başı	aslanlı kapı kanadı	bani	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatsız
4	Tavuslu kapı kanatları	13. yy ilk yarısı	kapı kanadı	dua	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatlı
5	Hoca Paşa(Kuyulu) Camii	13. yy ilk yarısı	kapı kanadı	ayet(hacc 56)	kufi	Arapça	aşşap	çift katlı oyma	tezyinatlı
6	Akköprü	1222	kemer	inşa	celi sülüs	Arapça	mermer	kabartma	tezyinatsız
7	Akköprü	1222	kemer	inşa	celi sülüs	Arapça	mermer	kabartma	tezyinatsız
8	Ankara Kalesi	1251-52	kemer	inşa	celi sülüs	Arapça	mermer	kabartma	tezyinatsız
9	Ankara Kalesi	1251-52	kemer	inşa	celi sülüs	Arapça	mermer	kabartma	tezyinatsız
10	Saraç Sinan Camii	1288	beden duvarı	inşa	celi sülüs	Arapça	mermer	kabartma	tezyinatsız
11	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	minber alınlık	inşa	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatsız
12	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	minber alınlık	inşa	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma-çift katlı oyma	tezyinatlı
13	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	minber korkuluk	usta	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatsız
14	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	minber korkuluk	dua	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatsız
15	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	mihrap bordür	ayet (bakara 255)	celi sülüs	Arapça	alçı	kabartma	tezyinatlı
16	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	mihrap kavsara	ayet (Ali İmran 18)	celi sülüs	Arapça	çini	mozaik	tezyinatlı
17	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	mihrap batı sütunçe	hadis	örgülü Kufi	Arapça	alçı	kabartma	tezyinatlı
18	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	mihrap batı sütunçe	hadis	celi sülüs	Arapça	alçı	çift katlı oyma	tezyinatlı
19	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	mihrap doğu sütunçe	hadis	örgülü Kufi	Arapça	alçı	kabartma	tezyinatlı
20	Ahi Şerafettin Camii	1290-91	mihrap doğu sütunçe	hadis	celi sülüs	Arapça	alçı	çift katlı oyma	tezyinatlı
21	Baklacı Baba Camii	1297-98	kapı kanatları	ayet (cin 18)	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatsız
22	Baklacı Baba Camii	1297-98	kapı kanatları	inşa	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatsız
23	Kızılbey Camii	1299-1300	minber	tamir	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatsız
24	Kızılbey Camii	1299-1300	minber	usta	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatlı
25	Kızılbey Camii	1299-1300	minber	dua	celi sülüs	Arapça	aşşap	kabartma	tezyinatlı
26	Şeyh İzzettin Türbesi	1306	taç kapı üstünde	inşa	celi sülüs	Arapça	mermer	kabartma	tezyinatsız

Tablo 1. Türkiye Selçuklu Dönemi Ankara Kitâbeleri

Bu makalede Türkiye Selçuklu Dönemi Ankara'sından 11 farklı yapıya ait toplam 26 kitâbe incelenmiştir. Ankara'da o dönemden günümüze ulaşan en eski tarihli kitâbe 594 /1197-98 tarihiyle Ankara'nın Selçuklu hakimiyetine girdiği 1073 senesinden yaklaşık 120 yıl sonraya tekabül eder. Bu kitâbelerin 1'i türbe, 2'si köprü, 2'si kale ve 21 tanesi cami/mescid kitâbesidir. Bu bilgi, mevzu bahis dönemden günümüze kadar gelebilen yapıların büyük çoğunluğunun cami/mescid olması ile örtüşmektedir. Ele aldığımız kitâbelerin 15 tanesi inşâ, tamir, bani ve usta metinlerini içeren epigrafik nitelikli kitâbelerken 11 tanesi ayet, hadis ve dua metinlerini içeren dekoratif nitelikli kitâbelerdir. Kitâbelerin 14 ü aşşapta, 6'sı mermerde, 5'i alçıda ve 1 tanesi çinide yer almaktadır. Tamamı Arapça olan kitâbelerin aşşap, çini, alçı ve taş işçiliğinin iyi birer numunesi olduğu söylenebilir. 3'ü kufi, 23 tanesi celi sülüs

yazı türünde olan kitâbelerden 12'sinin zeminleri tezyinatlı, 14 tanesinin zeminleri ise tezyinatsızdır. Elde ettiğimiz bu veriler yukarıda tablo 1 de sunulmuştur.

Ele alınan kitâbelerde kullanılan celi sülüs ve kufi yazı türlerinin o döneme has bazı genel özellikleri çeşitli kaynaklarda geçmektedir. Bu dönem Selçuklu tarzı celi sülüs yazı türü ile incelediğimiz kitâbelerdeki celi sülüsün mukayeseli bir değerlendirmesi aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır;

- Bu dönem Selçuklu tarzı celi sülüsü, genel olarak girift bir görünüme sahiptir (Alparslan, 1976, 4; Özkafa, 2006, 176). İncelenen kitâbelerin büyük çoğunluğunda bu özellik gözlenmiştir.
- Harfleri meydana getiren çizgi kalınlıkları istikrar göstermez (Özkafa, 2006, 176). Bir diğer ifade ile kalem hakkına riayet edilmemiştir (Berk, 2013, 18). İncelenen kitâbelerin büyük çoğunluğunda bu özellik gözlenmiştir.
- Elif (ا) harfi yukarıdan aşağıya doğru incelik son dönüşte sola kıvrılmaktadır. (Berk, 2013, 18) Bu tür, elif harfinin kıvrım fazla ise muşaar, kıvrım az ise muharref çeşidi olarak adlandırılmıştır (el-Kalkaşendî, 1987, 65). İncelenen kitâbelerin büyük çoğunluğunda bu iki çeşit gözlenmiştir.
- Dikey harflerde rûmi motifine benzeyen formda zülfe kullanılmaya başlanmıştır (Tüfekçioğlu, 2001, 15). Büyük Selçuklu Dönemi'ndeki sülüs yazıda ise dikey harfler zülfe-sizdir. İncelenen kitâbelerde zülfe kullanıldığı gözlenmiştir.
- Dikey harfler gruplar halinde istiflenmiştir (Alparslan, 1985, 29). İncelenen kitâbelerin büyük çoğunluğunda bu özellik gözlenmiştir.
- Nun, sin, sad, lam ve ye gibi harflerin çanaklarının derinliğini sonraki dönem sülüs yazıya göre daha azdır. Bunda o döneme kadar kitabi sahada geçerli olan muhakkak yazının etkili olduğu söylenebilir. Örneğin lam çanağı derinliği sülüs yazıda 2 nokta değerinde iken Selçuklu celi sülüsü yazı türünde bu derinlik 1.5 noktadır. İncelenen

kitâbeler bu özelliği haizdir.

- Cim ve ayn gibi yuvarlak harfler diğer harflere nispetle daha küçüktür. (Alparslan, 1976, 6). İncelenen kitâbeler bu özelliği haizdir.
- Harflere ait noktalar hem yuvarlak hem de kare formdadır. Bu çalışmada incelenen kitâbelerdeki bütün noktalar yuvarlaktır.
- Yazıda bazı harflerin bitişleri kıvrım dal, rûmi gibi desenlerle bezenmiştir (Gün, 1999, 220). Sadece bir kitâbede (Ankara kale kitâbesi) bu özellik görülmüştür.
- Yazı zemini çoğunlukla bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir (Günüç, 1996, 190). Ankara kitâbelerinde bu oran yarı yarıyadır.
- Zemini süslü olmayan Selçuklu celi sülüsü ile yazılmış yazı kuşaklarında hareke, okutma ve tezyinî işaretler yazının boşluklarını dolduracak şekilde kullanılmıştır. Zemini kıvrım dal ve bitkisel motiflerle süslenmiş olan Selçuklu celi sülüsü yazı kuşaklarında ise hareke, tezyinî işaret gibi unsurların kullanılması çoğunlukla ihmal edilmiştir. Türkiye Selçuklu Dönemi Ankara kitâbelerinde zemini tezyinatlı olan kitâbelerde bu unsurlar hiç kullanılmazken zemini tezyinatsız olanlarda da oldukça sınırlı bir oranda kullanılmıştır.
- Yazının zemininde herhangi bir bitkisel motif ile süsleme varsa yazı seyrek istiflenmiş, yazıda bitkisel süsleme kullanılmamışsa metin genellikle sıkışık bir şekilde istiflenmiştir. İncelenen kitâbelerde bu özellik gözlenmiştir.
- Selçuklu tarzı celi sülüs hem epigrafik hem dekoratif mahiyetli kitâbelerde kullanılmıştır (Gün, 1999, 228). İncelenen kitâbelerde bu özellik görülmektedir.

Türkiye Selçuklu yapı kitâbelerinde 12.yüzyılda köşeli karakterli kufi yazı türünün kullanıldığı 13. Yüzyıldan itibaren ise yuvarlak hatlı sülüs yazıya geçildiği izlenebilmektedir (Bakırer, 1996, 47). Bu dönem mimaride kufi yazı türü celi sülüs kadar tercih edilmemiştir.

Ankara kitâbelerinin sadece 3'ünün kufi yazı türünde olması da bu genel bilgiyi desteklemektedir. Türkiye Selçuklu mimarisinde kufi yazı türü, dekoratif nitelikli kitâbelerde kullanılmıştır. Bunun sebebi bu yazı türünün diğer yazı türlerine göre daha tezyinî bir karaktere sahip olmasıdır. Ankara kitâbelerinde yer alan 3 adet kufi yazı türündeki kitâbe de dekoratif niteliklidir. Kufi yazı türü Anadolu mimarisinde, Selçuklulardan gelen genel karakterini korumuştur. Ankara'daki üç örnek de bu genel nitelikleri taşımaktadır. Kufi yazı türü İslam mimarisinde malzemeye bağlı olarak gelişimini sürdürmüş ve bu süreçte birçok çeşidi meydana getirilmiştir (Şahinoğlu, 1977, 14). Bunlardan en sık rastladığımız çiçekli ve düğümlü kufi türleri Ankara kitâbelerinde de tercih edilenler olmuştur.

Makalemizde, Arslanhane Camii mihrap sütuncelerinde, Kuyulu Camii kapı kanatlarında ve Tavuslu Kapı kapı kanatları bordüründe bulunan kitabelerin metinleri deşifre edilmiş ve metin değerleri araştırılmıştır. Buna göre Ankara kitabelerinde tercih edilen hadis ve dua metinleri, Anadolu Selçuklu dönemi kitabe metinleri ile tam olarak benzerlik göstermektedir.

Türkiye Selçuklu Dönemi Ankara kitâbeleri, Anadolu'daki aynı dönem kitâbeler ile uyum içerisindedir ve Türkiye Selçuklularına başkentlik yapmış Konya, Sivas gibi şehirlerdeki yapıların kitâbelerinden hat sanatı bakımından nitelik olarak ayrılmamaktadır. Bu veri, mevzu bahis dönemde sultan için imar işlerinde çalışan sanatçıların mahalli sanatçılar olmaktan ziyade sultan tarafından tayin edilmiş bir sanatçı ekibinin varlığına bir delil olarak sunulabilir. Türkiye Selçuklu Dönemi Ankara kitâbeleri, nicelik olarak çok olmamasına rağmen, sanatsal açıdan dönemin zevkini yansıtan ve estetik kaygı ile tezyinata dahil olan ve onu tamamlayan nitelikleriyle önemli bir yere sahiptirler.

Kaynaklar | References

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-. *Keşfü'l-Hafâ'*. 2 Cilt. Beyrut: Darulihya, 1932.
- Alparslan, Ali. "İslam Yazı Çeşitleri: 3 Celî Sülüs". *Sanat Dünyamız* 33 (1985), 27-35.
- Alparslan, Ali. "Mimari Yapıların Yazı San'atı Bakımından Önemi". *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi* 4-5 (1977 1976), 1-14.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Basım, 2005.
- Bakırer, Ömür. "Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Kitâbeleri". *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1996.
- Bakırer, Ömür. "Ankara Kalesi Duvarları Üzerindeki Belge ve Bilgiler". *Tarih İçinde Ankara II*. ed. Yıldırım Yavuz. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2001.
- Bakırer, Ömür. *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrablari*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1976.
- Berk, Süleyman. *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*. İnkılâb Basım Yayım, 2013.
- Bozer, Rüstem. *15 Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatı'nda Ahşap Kapılar*. Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1992.
- Bozer, Rüstem. "Ahşap Sanatı". *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat)*. ed. Ali Uzay Peker- Z. Kenan Bilici. 2/533-543. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006.
- Bozer, Rüstem. "Tarihlendirmede Yapı ile Ahşap Eserlerinin Kitâbeleri Arasındaki İlişkiler (Selçuklu ve Beylikler Devri)". *Konya Ticaret Odası Dergisi Özel Sayı (2007)*, 175-181.
- Edhem, Halil. "Ali Germiyan Kitâbeleri". *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* 1 (1910), 113-128.
- Erdoğan, Abdülkerim. *Ankara Kalesi ve Alâaddin Camii*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2013.
- Erdoğan, Abdülkerim. *Unutulan Şehir Ankara*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım, 2004.
- Ersay, Ayşe. *Ankara'daki Dini Yapılarda Mahalli Üslup*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010.
- Eskici, Bekir. *Ankara Mihrapları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Galib, Mübarek. *Ankara: Kitâbeler*. İstanbul: Maarif Vekaleti, 1928.
- Galib, Mübârek. "Ankara Mescidler". *Camiler, Mezarlıklar, Kitâbeler, Ankara*.
- Gün, Recep. *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazı Kullanımı*. Samsun: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1999.
- Günüç, Fevzi. "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Celi Sülüs Hattı". *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1996.

- Kalkaşendî, Ahmed b. Ali el-. *Subhu'l-Aşa fi Sinaâti'l-İnşâ*. thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin. Beyrut: Darulfikr, 1. Basım, 1987.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Ankara Camileri*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1978.
- Kucur, Sadi. "Selçuklularda Kullanılan Tevki' Çeşitleri ve Mahiyeti Hakkında". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 51 (2024), 37-58.
- Oral, M. Zeki. "Anadolu'da San'at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitâbeleri ve Tarihçeleri". *Vakıflar Dergisi* 5 (1962), 23-78.
- Öney, Gönül. "Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri". *Sanat Tarihi Yıllığı* 3 (1970), 135-149. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusty/issue/34555/381872>
- Öney, Gönül. *Ankara Arslanhane Camii*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Öney, Gönül. *Ankara'da Türk devri dini ve sosyal yapıları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971. <https://cir.nii.ac.jp/crid/1130282272083107968>
- Özkafa, Fatih. "Konya Sahip Ata Cami, Taç Kapısındaki Yazı ve Süslemelerde Tasarım Anlayışı". *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, Bildiriler* 116 (2006), 18.
- Renda, Günsel- Durukan, Aynur. *Ankara: Başkent'in Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, 2004.
- Sönmez, Zeki. *Başlangıçtan 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2. Basım, 1995.
- Şahinoğlu, Metin. *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif Eleman Olarak Kullanılması*. Ankara: Türk Eğitim Vakfı, 1977.
- Tatlı, Bekir. *Mimari Hadisleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Basım, 2022.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit. *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001.
- Uğurlu, Ergül. "Ankara Kızılbey Camii Minberi". *Türk Etnografya Dergisi* 60 (1967).
- Yetkin, Şerare. *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*. Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1972.
- "<https://kulturenvanteri.com/yer/hoca-pasa-camii-ankara/#17.1/39.941929/32.85709>", ts. Erişim 10 Kasım 2025
- <https://www.academia.edu/figures/34742460/figure-16-fotograf-ankara-haci-hasan-mescidi-konya-selguklu>. "https://www.academia.edu", ts. Erişim 23 Kasım 2025.